

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Рэктар БДУКМ

_____ Ю. П. Бондар

«_____» _____ 2014 г.

Рэгістрацыйны № ВД-_____/баз.

АРАНЖЫРОЎКА БЕЛАРУСКІХ НАРОДНЫХ ПЕСЕНЬ

*Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі
па вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасці
1-16 01 10 Спевы (па напрамках),
напрамку спецыяльнасці 1-16 01 10-02 Спевы (народныя)*

Мінск
БДУКМ
2014

СКЛАДАЛЬНІК

У. К. Зяневіч, прафесар кафедры беларускай народна-песеннай творчасці ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», дацэнт

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

кафедра харавога і вакальнага мастацтва ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка»;

М. П. Дрынеўскі, мастацкі кіраўнік дзяржаўнай установы «Нацыянальны акадэмічны народны хор Рэспублікі Беларусь імя Г. І. Цітовіча», народны артыст Рэспублікі Беларусь, лаўрэат дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, прафесар

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАТВЯРДЖЭННЯ:

кафедрай беларускай народна-песеннай творчасці ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № 10 ад 14.06.2013 г.);

прэзідыумам навукова-метадычнага савета ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № 1 ад 10.10.2013 г.)

Адказы за рэдакцыю: В. Б. Кудласевіч

Адказы за выпуск: У. К. Зяневіч

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Дысцыпліна «Аранжыроўка беларускіх народных песень» уяўляе сабой музычную тэарэтычна-практычную дысцыпліну і з'яўляецца адным з асноўных кампанентаў у прафесійнай падрыхтоўцы ў галіне сольнага народнага выканальніцтва. Яна займае значнае месца ў сістэме спецыяльных дысцыплін, якія маюць непасрэднае дачыненне да работы з народным песенным матэрыялам, забяспечвае напрацоўку неабходных творчых прафесійных навыкаў для стварэння вучэбнага і канцэртнага рэпертуару спевака-выканаўцы беларускіх народных песень.

Асоба саліста-выканаўцы беларускага песеннага фальклору выходзіць з працэсу засваення цэлага комплексу гуманітарных, агульных музычна-тэарэтычных, спецыяльных дысцыплін, з якімі дысцыпліна «Аранжыроўка беларускіх народных песень» павінна быць узгоднена па змесце. Эфектыўнасць выкладання дысцыпліны «Аранжыроўка беларускіх народных песень» забяспечваецца шляхам утварэння міжпрадметных сувязей як з дысцыплінамі спецыялізацыі, так і з агульнанавуковымі і агульнапрафесійнымі: філасофія, культуралогія, эстэтыка, беларуская народная музычная творчасць – утвараюць метадалагічную аснову творчай дзейнасці; сальфеджыя, гармонія, поліфанія, аналіз музычных форм – забяспечваюць музычна-тэарэтычны падмурак гэтай дзейнасці; расшыфроўка народнай песні, харавы клас, гуртавыя спевы, клас сольных спеваў – даюць магчымасць апрацоўкі эмпірычных фальклорных матэрыялаў і апрацацыі створаных партытур. У сукупнасці пералічаныя дысцыпліны закліканы забяспечыць неабходны ўзровень падрыхтоўкі выпускніка ў галіне традыцыйнай народнай музычнай культуры, дазваляць яму авалодаць сучаснымі метадамі даследавання і інтэпрэтацыі народнай песні.

Прафесійная кампетэнцыя саліста-выканаўцы народна-песеннага фальклору прадугледжвае здольнасць да пошуку і адбору аўтэнтычнага народна-песеннага матэрыялу, натацыі яго і стварэння на гэтай аснове аранжыровак і апрацовак народных музычна-песенных твораў для саліста, народнага хору і фальклорных ансамбляў рознага складу. Вось чаму вучэбны курс «Аранжыроўка беларускіх народных песень» у шэрагу прафілюючых дысцыплін па напрамку спецыяльнасці 1-16 01 10-02 Спевы (народныя) займае значнае месца і ады-

грывае важную ролю ў фарміраванні прафесіяналізму спецыялістаў.

Метадалагічнай асновай дзейнасці аранжыроўшчыка з'яўляецца комплекснае вывучэнне працэсу творчай аранжыроўкі і яго шматбаковых ракурсаў: мастацка-эстэтычнага, аналітычнага, тэхналагічнага, выканальніцкага.

Асноўная мэта дысцыпліны «Аранжыроўка беларускіх народных песень» – фарміраванне сістэмы ведаў і навыкаў у галіне народнай традыцыйнай музычнай культуры, грунтоўнае авалоданне базавымі тэарэтычнымі ведамі і практычнымі навыкамі ў галіне аранжыроўкі народных песень, развіццё творчых здольнасцей студэнта ў працэсе адбору, аналізу, расшыфроўкі і аранжыроўкі ўзораў народна-песеннай творчасці і на гэтай аснове падрыхтоўка высокакваліфікаваных спецыялістаў-інтэрпрэтатараў беларускіх народных песень, якія валодаюць гістарычным мысленнем, арыентуюцца ў традыцыйнай і сучаснай народнай музычнай культуры Беларусі, разумеюць заканамернасці яе развіцця, здольных выкарыстоўваць веды, атрыманыя падчас засваення дысцыпліны ў сваёй практычнай прафесійнай дзейнасці.

Дасягненне пастаўленай мэты вызначае *задачы* дысцыпліны:

- выяўленне спецыфікі аранжыроўкі як спецыфічнай інтэграванай формы вывучэння музычнага фальклору ў кантэксце традыцыйнай народнай культуры;

- фарміраванне тэарэтычнага апарату дзейнасці аранжыроўшчыка ў вобласці народна-песеннага выканальніцтва;

- засваенне выпрацаваных у айчыннай і замежнай тэорыі і практыцы метадаў даследавання народнай музыкі і метадык працы над аранжыроўкай фальклорных твораў для выканаўцаў беларускіх народных песень розных складаў (саліст, народны хор ці фальклорны ансамбль);

- набыццё навыкаў аналітычнай працы з харавой партытурай;

- разгляд асноўных тэндэнцый тэмбравага мыслення ў XX–XXI стагоддзях;

- знаёмства з вакальна-харавой музыкай, з прыёмамі харавога пісьма розных кампазітараў, з асаблівасцямі вакальна-харавых партытур розных стыляў;

- авалоданне навыкамі аранжыроўкі і апрацоўкі народных песень як сольнай, так і ансамблевай выканальніцкай трады-

цыі: твораў манадыянага тыпу музычнага мыслення; поліфаначнага стылю народныхпеваў; песенных узораў рознай ступені цяжкасці;

– атрыманне ўяўленняў пра спецыфіку гучання як асобных вакальна-хараваых груп, так і народнага хору або фальклорнага ансамбля ў цэлым;

– авалоданне асновамі літаратурнага і музычнага аналізу народных песень;

– усебаковае вывучэнне гістарычных працэсаў музычна-стылявога развіцця вакальна-харавага мыслення;

– засваенне спецыяльных тэрмінаў і абзначэнняў як з арсенала саміх выканальнікаў-захавальнікаў традыцыі, так і з навуковага апарату этнамузыкалогіі;

– уменне выкарыстоўваць на практыцы атрыманыя веды і навыкі як для этнамузыкалагічнай працы (навуковая, навукова-метадычная і навукова-практычная дзейнасць па збіранні музычнага фальклору), так і для практычнай мастацкай творчасці (сольнае і ансамблевае выканальніцтва).

У выніку вывучэння дысцыпліны «Аранжыроўка беларускіх народных песень» студэнт павінен ведаць:

– рэальнае гучанне беларускай народнай песні і традыцыйнай народнай музыкі;

– рэгіянальныя асаблівасці песенных стыляў Беларусі, іх праявы;

– тэарэтычныя падставы аранжыроўкі народнай песні;

– гістарычныя этапы станаўлення жанру апрацоўкі беларускіх народных песень і яе сучасны стан;

– прынцыпы, метады і прыёмы аранжыроўкі і апрацоўкі народнай песні;

– тэхнічныя і выразныя магчымасці выканальніцкіх груп рознага складу;

– мастацкае прызначэнне шматстайных тэхналагічных прыёмаў харавай аранжыроўкі;

– заканамернасці харавага мыслення;

– нормы і правілы запісу хараваых партытур.

Студэнт павінен умець:

– будаваць вакальна-хараваю форму ва ўзаемасувязі з драматургіяй музычнага твора;

– аб’ектыўна ацэньваць тэхнічныя і выканальніцкія характарыстыкі музычных твораў для розных вакальна-харавых складаў;

– свабодна разбірацца ў спецыфічных асаблівасцях запісу партытуры, у агульнапрынятых умоўных сістэмах выкладу;

– аналізаваць характэрныя сродкі і прыёмы выкладу партытуры, уласцівыя таму ці іншаму гістарычнаму стылю;

– карыстацца даведачнай і спецыялізаванай літаратурай;

– вызначыць жанр, форму, стыль народнай песні;

– аранжыраваць узоры народных песень для рознага выканальніцкага складу;

– дакладна занатаваць аранжыраваны фалькларыстычны матэрыял;

– афармляць партытуру згодна з патрабаваннямі.

У адпаведнасці з вучэбным планам на вывучэнне дысцыпліны «Аранжыроўка беларускіх народных песень» усяго адведзена 124 гадзіны, з якіх 52 – аўдыторныя (індывідуальныя) заняткі.

Рэкамендуемая форма кантролю ведаў студэнтаў – залік і экзамен.

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

Раздзелы і тэмы	Колькасць гадзін
Уводзіны	2
Раздзел I. Тэарэтычныя аспекты аранжыроўкі	
<i>Тэма 1.</i> Аранжыроўка беларускіх народных песень	2
<i>Тэма 2.</i> Мэтавы аранжыровачна-драматургічны аналіз народных песень і аналіз вакальна-харавога твора	5
<i>Тэма 3.</i> Паняцце «голас» і функцыі галасоў у народных песнях	4
<i>Тэма 4.</i> Фактура народнай песні і тыпы народна-песеннага шматгалосся	4
Раздзел II. Практычная аранжыроўка	
<i>Тэма 5.</i> Планаванне працэсу аранжыроўкі народнай песні	4
<i>Тэма 6.</i> Спецыфіка працы з рознымі зыходнымі фалькларыстычнымі матэрыяламі	4
<i>Тэма 7.</i> Асаблівасці тэхнікі пералажэння народна-песенных партытур	5
<i>Тэма 8.</i> Віды вакальна-харавых пералажэнняў	4
<i>Тэма 9.</i> Асноватворныя прынцыпы і метады харавой аранжыроўкі і творчае іх ужыванне	5
<i>Тэма 10.</i> Свабодная апрацоўка беларускіх народных песень	5
<i>Тэма 11.</i> Аналіз выніку працэсу аранжыроўкі	4
<i>Тэма 12.</i> Тэхнічныя сродкі аранжыроўкі беларускіх народных песень	4
Усяго...	52

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Уводзіны

Дысцыпліна «Аранжыроўка беларускіх народных песень» у сістэме падрыхтоўкі сучаснага спецыяліста ва ўстановах адукацыі культуры і мастацтваў. Месца дысцыпліны «Аранжыроўка беларускіх народных песень» у вучэбным, навукова-даследчым і мастацка-творчым комплексе адукацыйнай дзейнасці. Сувязь дысцыпліны «Аранжыроўка беларускіх народных песень» з комплексам сацыяльна-гуманітарных, агульных музычна-тэарэтычных, спецыяльных дысцыплін. Роля і значэнне дысцыпліны ў прафесійным станаўленні спецыяліста ў галіне культуры і мастацтваў. Прадмет, мэта і задачы вучэбнай дысцыпліны.

Раздел I. Тэарэтычныя аспекты аранжыроўкі

Тэма 1. Аранжыроўка беларускіх народных песень

Аранжыроўка як від творчай дзейнасці музыканта. Аранжыроўка народных песень як разнавіднасць дзейнасці музыканта-аранжыроўшчыка, якая мае свае спецыфічныя асаблівасці, абумоўленыя іманентнай прыродай народнай песні і выканальніцкага складу, для якога аранжыроўка прызначана. Дысцыпліна «Аранжыроўка беларускіх народных песень» у кантэксце працы з фальклорнымі матэрыяламі.

Прафесійныя паняцці і тэрміналогія. Вызначэнне паняцця «аранжыроўка» і аб'ём яго зместу. Аранжыроўка як пераасэнсаванне ці пераафармленне музычнага матэрыялу ў межах пазнавальнасці арыгінала. Аранжыроўкі як мастацтва афармлення музычнай думкі.

Аспекты аранжыровачнай працы (тэарэтычны, мастацка-эстэтычны, аналітычны, тэхналагічны, выканальніцкі).

Віды аранжыровачнай працы з музычным фальклорным матэрыялам. Тыпы харавой аранжыроўкі (аранжыроўка, пералажэнне, апрацоўка, гарманізацыя, інструментоўка, аркестроўка, парафраза, транскрыпцыя, адаптацыя, рэдакцыя). Аранжыроўка і апрацоўка народнай песні.

Праца з даведачнай і спецыялізаванай літаратурай.

Тэма 2. Мэтавы аранжыровачна-драматургічны аналіз народных песень і аналіз вакальна-харавога твора

Мэтавы аранжыровачна-драматургічны аналіз беларускай народнай песні як метадалагічная падстава і навукова-тэарэтычная база дзейнасці аранжыроўшчыка. Тыпы аналізу, яго план і мэтанакіраванасць. Метады аналізу фальклорнага твора і вакальна-харавой партытуры.

Вобразна-сэнсавы аналіз фальклорнай крыніцы як перадумова фарміравання задумы і практычнай рэалізацыі аранжыроўкі. Элементы вобразна-сэнсавога аналізу: жанр песні; фактурнае рашэнне; асаблівасці гарманізацыі; асаблівасці мелодычнага разгортвання; пытанні метра, рытму, тэмпу; магчымасці імітавання ў хоры гучання народных музычных інструментаў. Аналіз жанру песні, рэгіёна, выканальніцкага стылю, выразных сродкаў.

Аранжыровачна-драматургічны аналіз. Разуменне музычнай драматургіі. Апарат аранжыроўшчыка, які ўжываецца для пабудовы формы, з пункту гледжання драматургічнага развіцця.

Выяўленне асаблівасцей і ўласцівасцей функцыянавання мастацка-музычнага тэксту, кантэксту і інтэртэксту, неабходных для глыбокага і цэласнага чытання фальклорнага твора і далейшай працы па яго аранжыроўцы.

Цесныя ўзаемадзеянні асноўных элементаў музычнага сачынення: жанру; тэмпу; танальнага плана; тэматызму, тэсітуры; фразіроўкі; артыкуляцыі; дынамікі; фактуры. Роля галоўных выразных сродкаў узору, які аранжыруецца, у кантэксце асобага поля музычных падзей і музычных персанажаў. Выяўленне і разуменне сукупнасці гэтых падзей, сістэмнае ўвасабленне іх у працэсе працы над аранжыроўкай.

Аналітычная праца з вакальна-харавой партытурай, яе значэнне ў дзейнасці аранжыроўшчыка. Паняцце пра харавую партытуру, яе віды. Харавая партытура і асноўныя харавыя партыі: правілы афармлення; выбар выканальніцкага складу; вызначэнне танальнасці. Спецыяльныя партытурныя пазначэнні і правілы іх запісу (акалады, ключы, выканальніцкія ўказанні, пазначэнні скарачэнняў, запіс *divisi* і інш.). Правілы і нормы падтэкстоўкі.

Тэарэтычныя асновы фарміравання харавой партытуры. Тэмбравыя, тэхнічныя і дынамічныя якасці, характарыстыкі і магчымасці выканальніцкага складу, для якога пішыцца аран-

жыроўка. Дыяпазоны: агульны гукавышынны і працоўны (най-болей зручны і дастасаваны для рашэння мастацка-тэхнічных і творчых задач і атрымання патрабаванага выніку).

Вызначэнне музычна-драматургічных функцый харавых партый у агульнай харавой гучнасці. Выканальніцкая функцыя харавой партыі ў хоры і ансамблі. Прынцыпы пабудовы вакальна-харавой драматургіі. Тэхніка злучэння ў гучанні розных галасоў і інструментаў для пабудовы музычнай драматургіі.

Мастацка-выканальніцкія асаблівасці музычных інструментаў (тэарэтычныя звесткі і ўнутрана-слыхавыя ўяўленні аб гучанні: тэмбрава-дынамічныя, тэсітурна-рэгістравыя і тэхнічныя магчымасці кожнага інструмента). Спецыфіка ўжывання музычных народных інструментаў у залежнасці ад жанру песні і складу хору ці ансамбля. Інструменты традыцыйнага народнага інструментальнага складу (народныя капэлы) і сучасны музычны інструментарый. Паняцце пра розныя спосабы гуказдабывання ў спевах і музычных інструментах (імітацыя інструментаў голасам і наадварот).

Чытанне і аналіз ужо наяўных гатовых партытур, годных у мастацкім плане і цікавых у плане аранжыроўкі для нагляднасці.

Тэма 3. Паняцце «голас» і функцыі галасоў у народных песнях

Паняцці «голас» і «харавая партыя». Функцыі галасоў і харавых партый (меладычныя, гарманічныя, кантрапунктныя, драматургічныя), разуменне іх для выканання ўсіх відаў аранжыроўкі. Асаблівасці меладычнага развіцця і вертыкальныя адносіны ў народнай музыцы.

Тэмбравае мысленне. Тэсітурныя, тэмбральныя і выразныя магчымасці харавых галасоў.

Аранжыровачная праца з галасамі і тэмбрамі харавой музычнай тканіны пры планаванні пэўнай аранжыроўкі. Галасы і тэмбры як персанажы музычнага апавядання, пры дапамозе якіх будуюцца драматургічная канва і раскрываецца змест музычнага твора. Прынцыпы дасягнення збалансаванага гучання галасоў у харавой вертыкалі.

Тэма 4. Фактура народнай песні і тыпы народна-песеннага шматгалосся

Паняцце фактуры народнай песні як сукупнасці прыёмаў падачы музычнага матэрыялу, пабудовы музычнай тканіны. Драматургія народнай песні і музычная фактура як узаемазвязаныя сродкі музычнай выразнасці.

Тыпы народна-песеннай фактуры: манадыйная і поліфанічная. Кампаненты (элементы) фактуры народнай песні: мелодыя, басуючыя галасы, падгалосак (падводка), гармонія. Унісонна-гетэрафонныя спевы, шматгалосыя спевы з падводкай, гамафонна-гарманічная фактура. Віды народна-песеннай фактуры: полірытмія, поліметрыя. Характарыстыка элементаў фактуры. Мелодыя як галоўны элемент фактуры народнай песні. Прыёмы выкладання мелодыі ў народнай песні: аднагалоссе, дыяфанія, падваенні. Падгалосак імітатыўны і кантрапунктуючы. Рэгіянальныя асаблівасці фактуры народных песень у адпаведнасці з этнакультурнымі зонамі Беларусі (Беларускае Паазер'е, Беларускае Палессе, Беларускае Падняпроў'е, Беларускае Панямонне, Цэнтральны рэгіён).

Творчыя дзеянні ў пераўтварэнні фактуры зыходнага матэрыялу ў новую фактуру. Самастойнае складанне фактуры і формы суцэльнага твора.

Сучасны народны хор або фальклорны ансамбль. Паняцце пра харавую фактуру як сукупнасць спецыфічных выразных сродкаў хору з улікам віду харавой творчасці, харавога жанру, агульнага тыпу фактуры, складу хору, магчымасцей харавых партый, сродкаў вакальна-харавой тэхнікі, прыёмаў харавога выкладання, стылю харавога выкладання.

Спецыфіка народна-харавой фактуры. Харавое голасавядзенне. Навыкі рэдукавання шматгалосай вакальна-харавой фактуры ў адпаведнасці з рэальнымі магчымасцямі выканальніцкага складу, для якога робіцца аранжыроўка.

Асаблівасці арганізацыі харавой фактуры. Функцыянальны падзел галасоў у народным хоры і фальклорным ансамблі. Спецыфічныя прыёмы харавога выкладання (харавога пісьма). Якасць гучання ў залежнасці ад характару размяшчэння галасоў фактуры і асаблівасцей голасавядзення. Выразнасць, правільнасць, чысціня голасавядзення – умова для дасягнення добрай гучнасці вакальна-харавога твора.

Раздзел II. Практычная аранжыроўка

Тэма 5. Планаванне працэсу аранжыроўкі народнай песні

Творчы алгарытм працэсу стварэння аранжыроўкі. Цэласная музычная драматургія як увасабленне асноўнай мастацкай канцэпцыі аранжыроўшчыка.

Стварэнне плана работы над аранжыроўкай беларускай народнай песні. Планаванне этапаў працы над аранжыроўкай народнай песні (падрыхтоўка да аранжыроўкі, папярэднія накіды (эскізы), выклад вакальна-харавых партый, карэктур аранжыроўкі.

Метадычныя рэкамендацыі для непасрэдных кампазіцыйных і кампазітарскіх дзеянняў аранжыроўшчыка.

Знаходжанне аптымальнага варыянта аранжыроўкі адпаведна мастацка-вобразным задачам.

Задача пошуку і стварэння арыгінальнага ўступу, кульмінацыі і лагічнага фіналу ў кампазіцыі аранжыроўкі.

Цыклічнае мысленне як важны складнік у апрацоўках народных песень. Прыёмы і метады стварэння вакальна-харавога цыкла.

Тэма 6. Спецыфіка працы з рознымі зыходнымі фалькларыстычнымі матэрыяламі

Паняцце інварыянта і варыянта. Інварыянт як нязменная частка фальклорнага твора, якая характэрна для ўсяго тыпу напеву песні.

Звядзенне народна-песеннай партытуры ў інварыянт. Рэдагаванне народна-песенных партытур. Праца з аднагалосай расшыфроўкай народнай песні. Праца са шматгалосай народнай партытурай. Аранжыроўка песні, выкананай сола з акампанементарам. Асаблівасці стварэння харавой фактуры па інструментальным акампанеменце.

Тэма 7. Асаблівасці тэхнікі пералажэння народна-песенных партытур

Тэхніка і тэхналогіі працы з фальклорнымі ўзорамі. Свабода і несвабода ў выбары музычна-выразных сродкаў апрацоўкі народнай песні. Выкарыстанне сродкаў, якія адпавядаюць жанрава-стылявым і рэгіянальным асаблівасцям арыгінала – найважнейшая ўмова паспяховай «стылявой» аранжыроўкі.

Тыпы арганізацыі музычнага матэрыялу і прыёмы харавога пісьма. Тыповыя для народнай музыкі і сучасныя сродкі фактурнай арганізацыі музычнай тканіны (мікраполіфанія, моўная санарыстыка, санорна трактаваная танальная гармонія, нефіксаваная вышыннасць, *parlando* з прыблізнай тонавай вышынёй і без фіксаванага гукавышыннага ўзроўню, шэпт, крык, глісандаванне, «зоннае інтанаванне», санорны струмень, санорныя лініі, санорныя палосы, санорныя плямы, санорныя кропкі, санорны россып, вертыкалізацыя гарызанталі (дыяганальная санорная гармонія, поліфанія пластоў). Важнасць іх для стварэння сучасна афарбаваных твораў у вобласці харавой аранжыроўкі народнай музыкі. Спецыфічныя прыёмы пераўтварэння фальклорнага жанру (жанравы сінтэз, жанравае супастаўленне, жанравае пераасэнсаванне і дэфармацыя).

Тэма 8. Віды вакальна-харавых пералажэнняў

Агульныя прынцыпы, якія ляжаць у аснове харавых пералажэнняў. Неабходнасць захавання мелодыі, гармоніі, тэмпу, метра, дынамікі і формы арыгінала.

Захаванне і змена танальнасці і фактуры. Асноўныя правілы выбару танальнасці: выкарыстанне, па магчымасці, танальнасці арыгінала, змена танальнасці на блізкі інтэрвал. Спецыфіка ўжывання бемольнай і дыезнай танальнасці. Імператыў выбару танальнасці пры выкананні твора салістам.

Складанне дадатковых галасоў да мелодыі з улікам жанру і стылю. Складанне дадатковых меладычных, гарманічных і рытмічных галасоў. Узбуйненне формы за кошт імправізацыі асобных вакальных галасоў.

Пералажэнне музыкі для розных складаў хору (аднароднага, змешанага, з салістам, а капэла і з суправаджэннем). Пералажэнне для голасу сола. Пералажэнне для саліста і акампаненту. Пералажэнне для саліста і вакальнага ансамбля. Пералажэнне для жаночага хору, ансамбля. Пералажэнне для мужчынскага хору, ансамбля. Пералажэнне для дзіцячага хору, ансамбля. Пералажэнне для змешанага хору, ансамбля. Афармленне музычнай партытуры.

Тэма 9. Асноватворныя прынцыпы і метады харавой аранжыроўкі і творчае іх ужыванне

Метады выяўлення і афармлення прыёмаў аранжыроўкі беларускіх народных песень.

Прыёмы харавых пералажэнняў, іх выкарыстанне ў адпаведнасці з жанрава-стылістычнымі, фактурнымі асаблівасцямі твора, характарам мелодыкі, метрарытмічнымі асаблівасцямі, гарманічнай мовай і прынцыпамі формаўтварэння.

Яснасць музычнай мовы абранага ўзору песеннага фальклору як прынцып навучання аранжыроўцы.

Меладычныя, гарманічныя, рытмічныя спосабы і прыёмы развіцця музычнага матэрыялу. Вар'іраванне як пераасэнсаванне мелодыі. Вар'іраванне як перанос арыгінала ў сферу іншага стылю ці эпохі. Найпрасцейшыя спосабы музычнага вар'іравання (змены фактуры, тэмпу, метрарытму, рэгістра, ладу). Матыўная распрацоўка. Гарманізацыя як перафарбоўванне мелодыі за кошт утварэння разнастайных вертыкальных суадносін. Асноўныя прыёмы гарманічнага развіцця (узбагачэнне гармоніі, спрашчэнне гармоніі, перасоўванне акордаў, меладычная фігурацыя, гарманічная фігурацыя, змешаная фігурацыя). Поліфанічныя сродкі развіцця. Рытмічныя варыянты выкладу гармоніі. Фактурныя стэрэатыпы. Стварэнне фактурных варыяцый. Кампазіцыйныя прыёмы развіцця тэматычнага матэрыялу: рух акордавым пластом пераважна ў цесным размяшчэнні, выкарыстанне асцігнутых мелагарманічных хадоў, імітацыйны выклад тэматычнага матэрыялу рознымі харавымі групамі; рытмічнае пашырэнне і сціск; вылучэнне, паўтор і г.д.

Праца с паэтычным тэкстам у харавым творы.

Прынцыпы і прыёмы харавога развіцця: сувязь аранжыроўкі з формай арыгінала; кантраснасць (тэмбральная, тэсітурная, дынамічная, штрыхавая); супастаўленне, варыяцыйнасць, tutti вялікае і малое.

Уважлівае вывучэнне пабудовы народна-песеннай партытуры, вызначэнне прыярытэтных галасоў і падгалоскаў, правільнае іх выкарыстанне падчас пералажэння на іншы склад з ужываннем транспанавання і стварэння складовых харавых (ансамблевых) партый.

Знаёмства з аранжыроўкамі, выкананымі выбітнымі майстрамі харавога мастацтва. Выпрацоўка ўласнага індывідуальнага стылю ў аранжыроўцы твораў для любога выканальніцкага складу.

Тэма 10. Свабодная апрацоўка беларускіх народных песень

Працэс нараджэння ў свядомасці аранжыроўшчыка новых музычных ідэй на аснове фалькларыстычнага твора.

Стварэнне свабоднай апрацоўкі з выкарыстаннем усіх сродкаў харавога пісьма і кампазітарскіх тэхнік. Тэхніка аранжыроўкі як сукупнасць метадаў, якія выкарыстоўваюцца падчас стварэння музыкі, што забяспечваюць генерацыю (узнікненне ў свядомасці кампазітара новых музычных ідэй), распрацоўку (развіццё канструктыўных музычных элементаў з выкарыстаннем назапашаных музычным мастацтвам прыёмаў), арганізацыю музычнага матэрыялу (аб'яднанне аранжыроўшчыкам кампанентаў музычнага твора ў адзінае цэлае), запіс (фіксацыю твора на паперы пры дапамозе нотных знакаў), канвертаванне (розныя віды пералажэнняў, аранжыровак і аркестровак) і гукавую рэалізацыю.

Апрацоўка беларускіх народных песень як творчая праца па стварэнні вакальна-харавых твораў для розных выканальніцкіх складаў. Выкарыстанне выканальніцкіх прыёмаў рэгіянальных традыцый і разнастайных сродкаў сучаснага харавога пісьма: стварэнне падгалоскаў і «ўтор» падчас стварэння дзвюх-, трохгалосых партытур для аднародных і змешаных складаў; «гарманізацыя» фальклорнай расшыфроўкі шляхам лінейнага злучэння галасоў з выкарыстаннем найболей характэрных тыпаў народнага шматгалосся; стварэнне шматгалосай апрацоўкі з аднагалосай або дзвюхгалосай расшыфроўкі на аснове наяўных аналагаў вызначанай рэгіянальнай традыцыі («стылявая апрацоўка»); гарманізаванне фальклорнай расшыфроўкі для выканання вакальна-харавым складам з музычным суправаджэннем.

Тэма 11. Аналіз выніку працэсу аранжыроўкі

Параўнальны аналіз арыгінала і пералажэння як важны этап працы, неабходны для ўдасканалення эстэтычных і тэхналагічных якасцей аранжыроўкі.

Страты і здабыткі, выкліканыя працай аранжыроўшчыка. Выяўленне найболей тыповых праблем у практычнай дзейнасці аранжыроўшчыка з мэтай удасканалення эстэтычнага ўзроўню і мастацкіх якасцей выкананых пералажэнняў.

Асноўныя прычыны няўдалых узораў аранжыроўкі, якая не прайшла выпрабавання практыкай: памылковы адбор твораў (тэсітурна, тэхнічна); недахоп агульнай тэарэтычнай падрыхтоўкі аранжыроўшчыка, у тым ліку тэарэтычных ведаў па харавым выкладзе і аранжыроўцы; няправільны алгарытм у працэсе працы над аранжыроўкай, і, як непазбежнае, страта стылю.

Тэма 12. Тэхнічныя сродкі аранжыроўкі беларускіх народных песень

Тэхнічныя сродкі аранжыроўкі. Аўдыятэхніка (фанограф, магнітафон, прайгравальнік). Камп'ютар і сучасныя інфармацыйныя і тэлекамунікацыйныя тэхналогіі, іх роля ў працэсе аналізу, карэкціроўкі, натацыі, алічбоўкі і захавання гуку.

Запіс і рэдагаванне нотнага тэксту з дапамогай камп'ютарнага праграмнага забеспячэння (computer software). Нотныя рэдактары Sibelius, Finale, Encore. Музычныя рэдактары (Cubase, Nuendo, WaveLab, Sound Forge і інш.).

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

1. *Алексеев, Э. Е.* Нотная запись народной музыки : теория и практика / Э. Е. Алексеев. – М. : Сов. композитор, 1990. – 168 с.
2. *Алпатова, А. С.* Размышления о традиционных и современных способах фиксации архаического музыкального материала / А. С. Алпатова // Музыка народов мира : проблемы изучения. – М. : Моск. консерватория, 2008. – Вып. 1. – С. 80–89.
3. *Варфаламеева, Т. Б.* Песні Беларускага Панямоння / Т. Б. Варфаламеева. – Мінск : Беларус. навука, 1998. – С. 3–27.
4. *Восточнославянский фольклор : словарь научной и народной терминологии.* – Минск : Навука і тэхніка, 1993. – 478.
5. *Елатов, В. И.* Ладовые основы белорусской народной музыки / В. И. Елатов. – Минск : Наука и техника, 1964. – С. 11–207.
6. *Елатов, В. И.* Мелодические основы белорусской народной музыки / В. И. Елатов. – Минск : Наука и техника, 1970. – 144 с.
7. *Елатов, В. И.* Ритмические основы белорусской народной музыки / В. И. Елатов. – Минск : Наука и техника, 1966. – С. 15–48.
8. *Ивакин, М.* Хоровая аранжировка / М. Ивакин. – М. : Музыка, 1982. – 128 с.
9. *Квитка, К.* О постановке тактовой черты / К. Квитка // К. Квитка : избр. тр. : в 2 т. – М. : Сов. композитор, 1973. – Т. 2. – С. 40–46.
10. *Квитка, К.* Этнографическое распространение пентатоники в СССР / К. Квитка // К. Квитка : избр. тр. : в 2 т. – М. : Сов. композитор, 1973. – Т. 2. – С. 47–64.
11. *Мажэйка, З. Я.* Каляндарна-песенная культура Беларусі / З. Я. Маажэйка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1985. – С. 71–118.
12. *Мажэйка, З. Я.* Песні Беларускага Паазер'я / З. Я. Маажэйка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1981. – С. 3–29.
13. *Мажэйка, З. Я.* Песні Беларускага Падняпроўя / З. Я. Маажэйка, Т. Б. Варфаламеева. – Мінск : Беларус. навука, 1999. – С. 3–35.
14. *Мазенус, В. В.* Артикуляционная классификация и принципы нотации тембров музыкального фольклора / В. В. Мазе-

пус // Фольклор. Комплексная текстология. – М. : Наследие, 1998. – С. 24–51.

15. *Можейко, З. Я.* Песни Белорусского Полесья / З. Я. Можейко. – М. : Сов. композитор, 1984. – Вып. 2. – С. 3–12.

16. *Можейко, З. Я.* Песни Белорусского Полесья / З. Я. Можейко. – М. : Сов. композитор, 1983. – Вып. 1. – С. 5–18.

17. *Тавлай, Г. В.* Белорусское Купалле / Г. В. Тавлай. – Минск : Наука и техника, 1986. – С. 7–127.

18. *Тавлай, Г. В.* Орнаментальное пение в стилистике белорусской сольной обрядовой песни / Г. В. Тавлай // Аўтэнтычны фальклор : праблемы вывучэння, захавання, пераймання ; зб. навук. прац удзельнікаў IV Міжнар. навук.-практ. канф. – Мінск : БДУКМ, 2010. – С. 18–24.

19. *Эвальд, З. В.* Песни Белорусского Полесья / З. В. Эвальд. – М. : Сов. композитор, 1979. – С. 6–43.

Дадатковая

1. *Алексеев, Э.* Раннефольклорное интонирование : звуковысотный аспект / Э. Алексеев. – М. : Сов. композитор, 1986. – 238 с.

2. *Алексеев, Э.* Проблемы формирования лада / Э. Алексеев. – М. : Музыка, 1976. – С. 6–65.

3. *Асафьев, Б.* Музыкальная форма как процесс : в 2 кн. / Б. Асафьев. – Л. : Музыка, 1971. – С. 43–77.

4. *Банин, А. А.* Ладозвукорядный аспект историко-стадиальной концепции П. П. Сокальского и его новая трактовка / А. А. Банин // Музыкальная фольклористика : проблемы истории и методологии. – М. : Гос. респ. центр русского фольклора, 1990. – С. 61–76.

5. *Банин, А. А.* Методология лингвомузыкального анализа музыки устных традиций / А. А. Банин // Первый всероссийский конгресс фольклористов : сб. докл. – М. : Гос. респ. центр русского фольклора, 2005. – Т. 1. – С. 385–406.

6. *Банин, А. А.* Слово и напев. Проблемы аналитической текстологии / А. А. Банин // Фольклор. Образ и поэтическое слово в контексте / отв. ред. В. М. Гацак. – М. : Наука, 1984. – С. 170–202.

7. *Банин, А. А.* Об одном аналитическом методе музыкальной фольклористики / А. А. Банин // Музыкальная фольклористика / ред.-сост. А. А. Банин. – М. : Сов. композитор, 1978. – Вып. 2. – С. 117–157.

8. *Банин, А. А.* О принципах моделирования обобщенного слогоритма. Вопросы методики и методологии / А. А. Банин // Памяти К. В. Квитки : сб. ст. / ред.-сост. А. А. Банин. – М. : Сов. композитор, 1983. – С. 165–179.

9. *Белорусская этномузыкалогия. Очерки истории (XIX–XX вв.)* / под ред. З. Можейко. – Минск : Тэхналогія, 1997. – 254 с.

10. *Елатов, В. И.* Ритмика русских народных песен : учеб. пособие по курсу «Народное музыкальное творчество» / В. И. Елатов. – М. : Изд-во МГУК, 1993. – С. 5–47.

11. *Ефименкова, Б.* Ритм в произведениях русского вокального фольклора / Б. Ефименкова. – М. : Композитор, 2001. – 256 с.

12. *Мацевский, И. В.* Народная инструментальная музыка как феномен культуры / И. В. Мацевский. – Алматы, 2007. – С. 275–291.

13. *Мухарынская, Л. С.* Беларуская народная музычная творчасць / Л. С. Мухарынская, Т. С. Якіменка. – Мінск : Выш. шк., 1993. – 343 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУК

Крытэрыі ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці студэнтаў

Балы, паказчыкі адзнакі

1 (адзін) – адсутнасць наапаплення ведаў і кампетэнтнасці ў рамках адукацыйнага стандарту, невыкананне экзаменацыйнага задання ў аб’ёме зместу дысцыпліны «Аранжыроўка беларускіх народных песень».

2 (два) – фрагментарныя ведаы ў галіне аранжыроўкі беларускіх народных песень; ведаы асобных літаратурных крыніц, рэкамендаваных навучальнай праграмай дысцыпліны; няўменне выкарыстоўваць навуковую тэрміналогію, наяўнасць грубых і лагічных памылак пры выкананні экзаменацыйнага задання.

3 (тры) – недастаткова поўны аб’ём ведаў у галіне аранжыроўкі беларускіх народных песень; ведаы часткі асноўнай літаратуры, рэкамендаванай навучальнай праграмай дысцыпліны; выкананне экзаменацыйнага задання з істотнымі і лагічнымі памылкамі; слабае валоданне інструментарыем аналізу беларускіх народных песень, некампетэнтнасць у вызначэнні жанравых асаблівасцей беларускіх народных песень; няўменне карыстацца асноўнымі прыёмамі і метадамі аранжыроўкі беларускіх народных песень.

4 (чатыры) – дастатковы аб’ём ведаў у рамках вучэбнай праграмы па дысцыпліне; засваенне асноўнай літаратуры, рэкамендаванай навучальнай праграмай дысцыпліны; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, валоданне інструментарыем аранжыроўкі, уменне пад кіраўніцтвам выкладчыка вырашаць стандартныя задачы па аранжыроўцы беларускіх народных песень.

5 (пяць) – дастатковыя ведаы ў аб’ёме навучальнай праграмы па дысцыпліне «Аранжыроўка беларускіх народных песень»; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, валоданне інструментарыем навучальнай дысцыпліны, уменне выкарыстоўваць яго ў рашэнні навучальных і прафесійных задач; здольнасць самастойна ўжываць тыпавыя рашэнні ў рамках навучальнай праграмы; засваенне асноўнай літаратуры, рэкамендаванай навучальнай праграмай дысцыпліны; дастатковая культура самастойнай працы, дастатковы ўзровень выканання экзаменацыйных заданняў.

6 (шэсць) – досыць поўныя і сістэматызаваныя ведаы ў аб’ёме вучэбнай праграмы па дысцыпліне; выкарыстанне неабход-

най навуковай тэрміналогіі, валоданне інструментарыем навучальнай дысцыпліны, уменне выкарыстоўваць яго ў рашэнні навучальных і прафесійных задач; здольнасць самастойна ўжываць тыпавыя рашэнні ў рамках навучальнай праграмы па дысцыпліне «Аранжыроўка беларускіх народных песень»; засваенне асноўнай літаратуры, рэкамендаванай навучальнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца ў сучасных кірунках у галіне музычнай аранжыроўкі; актыўная самастойная праца; досыць высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

7 (сем) – сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх частках навучальнай праграмы па дысцыпліне «Аранжыроўка беларускіх народных песень»; выкарыстанне спецыяльнай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), уменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні па аналізе музычна-паэтычных тэкстаў; валоданне інструментарыем музычнай аранжыроўкі, уменне выкарыстоўваць яго ў пастаноўцы і рашэнні прафесійных задач; вольнае валоданне тыповымі рашэннямі ў рамках навучальнай праграмы; засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай навучальнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца ў асноўных кірунках, па якіх вывучаецца дысцыпліна, і даваць ім аналітычную ацэнку; актыўная самастойная праца, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

8 (восем) – сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх пастаўленых пытаннях у аб'ёме навучальнай праграмы па дысцыпліне «Аранжыроўка беларускіх народных песень»; выкарыстанне спецыяльнай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), уменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні; валоданне інструментарыем навучальнай дысцыпліны (у тым ліку тэхнікай інфармацыйных тэхналогій), уменне выкарыстоўваць яе ў пастаноўцы і рашэнні навуковых і прафесійных задач; здольнасць самастойна вырашаць складаныя праблемы ў працэсе апрацоўкі музычнага матэрыялу; засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай навучальнай праграмай па дысцыпліне; уменне арыентавацца ў сучасных тэорыях, канцэпцыях і кірунках, па якіх вывучаецца дысцыпліна, і даваць ім аналітычную ацэнку; актыўная сістэматычная самастойная праца, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

9 (дзесяць) – сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх частках навучальнай праграмы па дысцыпліне «Аранжыроўка беларускіх народных песень»; дакладнае выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), валоданне інструментарыем навучальнай дысцыпліны, уменне эфектыўна выкарыстоўваць яго ў пастаноўцы і рашэнні прафесійных задач; здольнасць самастойна і творча вырашаць складаныя задачы па аналізе і інтэрпрэтацыі песеннага фальклору ў нестандартных сітуацыях у рамках навучальнай праграмы; поўнае засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай навучальнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца ў тэорыях, канцэпцыях і кірунках, па якіх вывучаецца дысцыпліна, і даваць ім аналітычную ацэнку; сістэматычная, актыўная творчая праца ў працэсе заняткаў, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

10 (дзесяць) – сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх частках вучэбнай праграмы па дысцыпліне «Аранжыроўка беларускіх народных песень», а таксама па асноўных тэарэтычных і практычных пытаннях, якія выходзяць за яе межы; дакладнае выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове); бездакорнае валоданне інструментарыем музычнай аранжыроўкі, уменне эфектыўна выкарыстоўваць яго ў пастаноўцы і рашэнні прафесійных задач; выяўленая здольнасць самастойна і творча вырашаць складаныя праблемы ў нестандартных сітуацыях; поўнае валоданне інфармацыяй з асноўных і дадатковых крыніц па вучэбнай дысцыпліне; уменне вольна арыентавацца ў тэорыях, канцэпцыях і кірунках, па якіх вывучаецца дысцыпліна, і даваць ім аналітычную ацэнку, выкарыстоўваць навуковыя дасягненні іншых дысцыплін; творчая самастойная праца, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

Дыягностыка кампетэнцыі студэнта

Для кантролю якасці засваення вучэбнага матэрыялу, набыцця неабходных навыкаў па дысцыпліне «Аранжыроўка беларускіх народных песень» выкарыстоўваюцца наступныя сродкі дыягностыкі:

– заданні па практычным выкананні аранжыроўкі беларускіх народных песень;

– пісьмовы экзамен;

– пісьмовы комплексны аналіз аднаго з узораў беларускай народна-песеннай творчасці ранняга гісторыка-стылявога пласта (каляндарна-абрадавая песня, сямейна-абрадавая песня);

– пісьмовы комплексны аналіз аднаго з узораў беларускай народна-песеннай творчасці позняга гісторыка-стылявога пласта (пазаабрадавая лірычная песня).

РЕПОЗИТОРИЙ БГУИМ

ТЭРМІНАЛАГІЧНЫ СЛОЎНІК

Амбітус (лац. ambitus – абыход, схапліванне, працяг) – катэгорыя ладу манадыйнага тыпу, якая пазначае сукупнасць усіх гукаў мелодыі, адлегласць ад вышэйшага да ніжэйшага яе тонаў, т.е. яе аб’ём. У фальклоры – агульны гукавы аб’ём напева, яго дыяпазон.

Антыфонны спеў (грэч. antiphonos – які гучыць у адказ, што паўтарае) – у музычным фальклоры спосаб спеву, калі дзве групы выканаўцаў уступаюць па чарзе, змяняючы адзін аднаго.

Апорная ступень – гл. Ладавая апора.

Апрацоўка (ням. bearbeitung) – у шырокім сэнсе слова ўсякае перайначванне нотнага тэксту музычнага твора, якое мае пэўныя мэты. Свабодная творчая перапрацоўка народнай музыкі і песні з мэтай пабудовы новай мастацкай формы.

Аранжыроўка (ням. arrangieren, франц. arranger. літар. – прыводзіць у парадак, ладзіць). Пералажэнне музычнага твора для іншага (параўнальна з арыгіналам) складу выканаўцаў. У фальклоры – творчая апрацоўка народнай музыкі і песні ў пэўным фальклорным стылі.

Архетып (грэч. archetypos – правобраз) – у фалькларыстыцы – уяўленне аб праформе, прататыпе, першасным матыве, сюжэце; тэарэтычна верагодная форма.

Арэал (лац. area – пляц, прастора) – вобласць распаўсюджання, геаграфія якой-небудзь з’явы. Арэальны падыход – адзін з асноўных метадаў у фалькларыстыцы, уключае картаграфаванне меж арэалаў з мэтай іх наступнага параўнання.

Аўтэнтычны (грэч. authentikas – сапраўдны) – які цалкам адпавядае арыгіналу, сапраўдны (напрыклад, аўтэнтычны фальклор).

Басуючы, тоўсты голас – ансамблевая партыя, якая з’яўляецца асноўнай выканальніцкай партыяй.

Бурдон (фр. bourdon – густы бас) – вытрыманы на адной вышыні элемент музычнай фактуры (вакальнай і інструментальнай).

Варыянт (фалькларыстыка) – адно з мноства магчымых праяў фальклорнага твора.

Варыятыўнасць (лац. variantis – зменлівы) – розныя формы аднаго і таго ж зместу.

Верш (лац. versus – тое, што ўвесь час паўтараецца) – у музычным фальклоры адзінка вымярэння песеннага паэтычнага тэксту, якая складаецца са складовых груп (гл. Сілабічны верш), сегментаў (гл. Танічны верш), стоп (гл. Сілаба-танічны верш); радок песеннага тэксту.

Гетэрафонія (грэч. heteros – іншы і phone – гук) – асноўны від аднагалосся ў традыцыйных напевах усходніх славян – спеў ва ўнісон з кароткачасовым расслаеннем меладычнай лініі (звычайна на пазіцыйна слабым часе). Гетэрафонія манадычнага тыпу – тып фактуры, уласцівы беларускай песеннай традыцыі.

Голас – 1) гукавышыннае – сукупнасць усіх версій аднаго напева (песні «ўсе на адзін голас спяваюцца»); 2) фактурнае – усвядомленая выканаўцам асобная ансамблевая партыя («басуючы голас», «тонкі голас»).

Дактыль – трохскладовая стапа з метрычнай формулай / - - .

Дыяпазон – гукавы аб'ём голасу ці музычнага інструмента (гл. Амбітус).

Дыятоніка (грэч. dia – праз, уздоўж і tonos – тон, г.зн. ідучая па тонах) – сямігукавая сістэма, усе гукі якой могуць быць размешчаны па квінтах раўнамерна-тэмпераванага ладу (3-g-d-a-e-b4).

Жанр (фр. genre – род, выгляд) – узаемасувязь твора з жыццёвым прызначэннем – функцыяй (прыкладной, эстэтычнай і інш.), спосабам і ўмовамі выканання, а таксама асаблівасцямі ўтрымання і формы, якая склалася гістарычна.

Ікт – націск; моцны, націскны склад паэтычнага тэксту.

Інварыянт (фалькларыстыка) – нязменная частка фальклорнага твора, якая характэрна для ўсяго дадзенага тыпу напеваў. Нязменны рытмаінтанацыйны і ладавы комплекс, які існуе ў розных варыянтах фальклорнага твора.

Інструментоўка, аркестроўка (італ. strumentazione, istrumentatura – аркестроўка) – пераказ музыкі для выканання яе пэўным складам аркестра ці інструментальным ансамблем.

Кампазіцыйныя адзінкі – элементы паэтычнага тэксту, якія ўтвараюць адну песенную страфу. Гэты параметр адлюстроўвае кампазіцыю (форму) страфы і пазначаецца абрэвіатурай КА.

Кампазіцыя – 1) К. ладавая (гл. Ладавая кампазіцыя); 2) К. страфы – арганізацыя паэтычнага тэксту страфы, тое ж,

што і форма страфы; 3) К. сюжэтная – дзяленне ўсяго твора на буйныя часткі (напрыклад, запеў, зачын, кульмінацыя, «тыповыя месцы» і т.п.).

Лад – 1) акад. музыказн. – сістэма функцыянальна злучаных паміж сабой гукаў; 2) этнамуз. – у традыцыйнай музычнай культуры – адна з глыбінных структур музычна-паэтычнага тэксту, катэгорыя музычнага мыслення. Л. у народнай песні выяўляецца як сума заканамернасцей усіх кампанентаў песні: гукавышыннасці, музычнай рытмікі і рытмікі паэтычнай і ўяўляе сабой сістэму рэгулярна расстаўленых кропак апоры, свайго роду, рытмамеладычны «каркас» песні (гл. Ладавая кампазіцыя, Ладавая апора).

Ладавая кампазіцыя – размяшчэнне ладавых апор па вышыні ў межах адной песеннай страфы.

Ладавая апора – кропка скрыжавання ўсіх трох асноўных кампанентаў песні: паэтычнага тэксту, музычнай рытмікі і гукавышыннай арганізацыі. Сістэма ЛА песеннай страфы ўтвораць ладавую кампазіцыю.

Мадэляванне – асноўны даследчы метада структурнай тыпалогіі, які складаецца ў параўнальным вывучэнні версій якога-небудзь аб'екта (абрад, рытміка, паэтычны тэкст, гукавышыннасць, харэаграфія і да т.п.) і выяўленні ў ім інварыянта – устойлівай, нязменнай мадэлі.

Мелізматыка (грэч. *melisma* – песня, мелодыя) – меладычныя ўпрыгожванні ў вакальнай і інструментальнай музыцы (фаршлаг, пошчак, мардэнт і інш.).

Модус (лац. *modus* – мера, спосаб) – 1) у шырокім сэнсе М. – устойлівы спосаб арганізацыі чаго-небудзь – прасторы, мыслення; 2) модусная рытміка – рытміка стопная, заснаваная на паўторы вызначанага рытмічнага малюнка.

Манадыйнасць гетэрафонная, ці гетэрафонія манадыйнага тыпу – аднагалосая фактура, якая дапускае эпізадычныя «расслаенні» асноўнай меладычнай лініі.

Музычная дыялекталогія – адзел этнамузыкалогіі, які вывучае лакальныя разнавіднасці традыцыйнай музычнай мовы.

Падводка – голас, вынесены ў верхні рэгістр і арыентаваны на асноўную выканальніцкую партыю. Асноўнымі інтэрваламі паміж партыямі выступаюць тэрцыі і сексты (радзей квінты). Грані формы заўсёды аформлены разыходжаннем галасоў у

актаву. Дадзены стыль спеву ўласцівы галоўным чынам лірычным песням усходніх славян.

Партыя галасавая – гл. Голас.

Пеон – чатырохскладовая стапа, у залежнасці ад націскага склада ў ёй адрозніваюць 1-ы пеон (/ - - -), 2-і пеон (- / - -), 3-і пеон (- - / -) і 4-ы пеон (- - - /). У народнай песеннасці найчасцей ужываецца 3-і пеон.

Політэкставасць напеву – магчымасць выконваць адзін напеў з некалькімі паэтычнымі тэкстамі.

Раўнамерна-тэмпераваны лад (лац. *temperatio* – правільныя суадносіны, суразмернасць) – лад з роўнымі інтэрвальнымі суадносінамі паміж гукамі.

Рытм верша – сістэма рэгулярных паўтораў элементаў славесна-гукавога матэрыялу (гукаў, складоў, стоп, слоў, фраз, строф), якія ў будове паэтычнага тэксту маюць арганізуючую ролю.

Рэдакцыя (фр. *redaction*, ад лац. *redactus* – прывядзенне ў парадак) – унясенне ў нотны запіс арыгінальнага фальклорнага твора змяненняў і дапаўненняў, якія палягчаюць яго практычнае выкарыстанне, а таксама сам нотны запіс твора з падобнымі заменаў і дапаўненнямі.

Рэфрэн – лексічная канструкцыя, якая нязменна паўтараецца са страфы ў страфу. Рэфрэн можа быць выяўлены славесным радам (семантычны), а можа спявацца на нейтральных складах («люлі», ці «ой, лёлі», «лалым», г.зн. асемантычным).

Сегмент (лац. *segmentum* – адрэзак) – асноўная будаўнічая адзінка танічнага верша, межамі якой выступаюць націскі.

Сілаба-танічны тып вершаскладання, сілаба-танічны верш – спосаб арганізацыі паэтычнага тэксту, які сумяшчае рысы сілабічнага верша (наяўнасць цэзуры) і літаратурнага верша (стопная арганізацыя, рыфма).

Сілабічны тып вершаскладання, сілабічны верш (грэч. *syllabe* – склад) – у народнай песеннай паэзіі спосаб арганізацыі тэксту, заснаваны на прынцеце складання, падсумаванні складовых груп, падзеленых цэзурай; тое ж, што і цэзурны верш.

Сінкрэтызм (грэч. *sinkrētismos* – злучэнне) – першапачатковая злучнасць, якая характарызуе архаічны стан чаго-небудзь; найважнейшая рыса фальклору.

Сістэмы злічэння: дваіковая – з суадносінамі даўжыні/сцісласці ў прапорцыі 2:1 (доўгі – θ : кароткі – ϵ) і трайковая – з суадносінамі даўжыні/сцісласці ў прапорцыі 3:1 (доўгі – $\theta\kappa$: кароткі – ϵ і θ).

Складовая група – слова ці група граматычна злучаных паміж сабой слоў – асноўная будаўнічая адзінка сілабічнага верша; валодае сэнсавай і сінтаксічнай самастойнасцю.

Стапа – рэгулярна паўтаральная група складоў, падпарадкаваная аднаму націску. С. – элементарная адзінка літаратурнага і народнага сілаба-танічнага верша.

Структурная тыпалогія – кірунак у навуцы (лінгвістыцы, этналінгвістыцы, этнамузыкалогіі і інш.), для якога характэрны сістэмны падыход да аб'екта, які вывучаецца, выяўленне ў ім утоеных глыбінных мадэляў і іх наступная класіфікацыя.

Танічны тып вершаскладання, танічны верш – у народнай песеннай паэзіі спосаб арганізацыі паэтычнага тэксту пры дапамозе націскаў – акцэнтаў (інакш – акцэнтны верш).

Умоўныя абазначэнні – графічныя знакі для абазначэння тэсітурных, гукавышынных, рытмічных і тэмпавых асаблівасцей фалькларыстычнай натацыі.

Флуктуацыя строю (англ. fluctuation – ваганне, няўстойлівасць) – спецыфічная рыса вакальнага ладу традыцыйных песень, якая складаецца ў яго патэнцыяльнай здольнасці да паступовай змены вышыні (як правіла, у бок падвышэння).

Харэй – двухскладовая стапа з метрычнай формулай / – .

Цэзурны верш – гл. Сілабічны верш.

Цэзура – мяжа паміж складовымі групамі сілабічнага верша; у запісах тэкстаў яна фігуруе ў выглядзе падзяляльнай рысы /, у запісах формулы верша яна фіксуецца знакам +.

Часавік – верш са зменлівай з радка ў радок колькасцю складоў, рытміка якога падпарадкавана музычна-часавай арганізацыі напеву.

Шматгалоссе – складовы тып фактуры, кожная выканальніцкая партыя якога («голас») валодае ў напеве структурнай самастойнасцю.

Ямб – двухскладовая стапа з метрычнай формулай - / .

Вучэбнае выданне

АРАНЖЫРОЎКА БЕЛАРУСКІХ НАРОДНЫХ ПЕСЕНЬ

*Вучэбная праграма ўстанова вышэйшай адукацыі
па вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасці
1-16 01 10 Спевы (па напрамках),
напрамку спецыяльнасці 1-16 01 10-02 Спевы (народныя)*

Карэктар В. Б. Кудласевіч
Тэхнічны рэдактар Л. М. Мельнік

Падпісана ў друк 2014. Фармат 60x84 ¹/₁₆.
Папера пісчая № 2. Рызаграфія.
Ум. друк. арк. 1,69. Ул.-выд. арк. 1,16. Тыраж экз. Заказ .

Выдавец і паліграфічнае выкананне:
УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/177 ад 12.02.2014.
ЛП № 02330/456 ад 23.01.2014.
Вул. Рабкораўская, 17, 220007, г. Мінск.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ